

PLAN FOR 50 PROSENT SJØLFORSYNING INNEN 2026

Norsk Bonde-
og Småbrukarlag

Utgitt av Norsk Bonde- og Småbrukarlag, 2023

Rapportforfattere: Ola Kvendset, Ola Lie Bertling, Grim Jardar Aasgard, Øystein Havrevoll, Svenn Arne Lie (sekretær) og Margit Fausko (styret)

Foto forside: Paz Arando/Unsplash

Norsk Bonde- og Småbrukarlag er en partipolitisk uavhengig organisasjon som arbeider for å bedre jordbrukets økonomiske og sosiale rammebetingelser, blant annet gjennom de årlige jordbruksforhandlingene og et aktivt arbeid overfor det politiske miljøet på Stortinget.

Økt matproduksjon, næringsutvikling, lokal foredling, god dyrevelferd og levende kulturlandskap er viktige saker for organisasjonen. Grunnlaget for driften av organisasjonen er medlemskontingent. Norsk Bonde- og Småbrukarlag har om lag 6.500 medlemmer.

PLAN FOR 50 PROSENT SJØLFORSYNING INNEN 2026

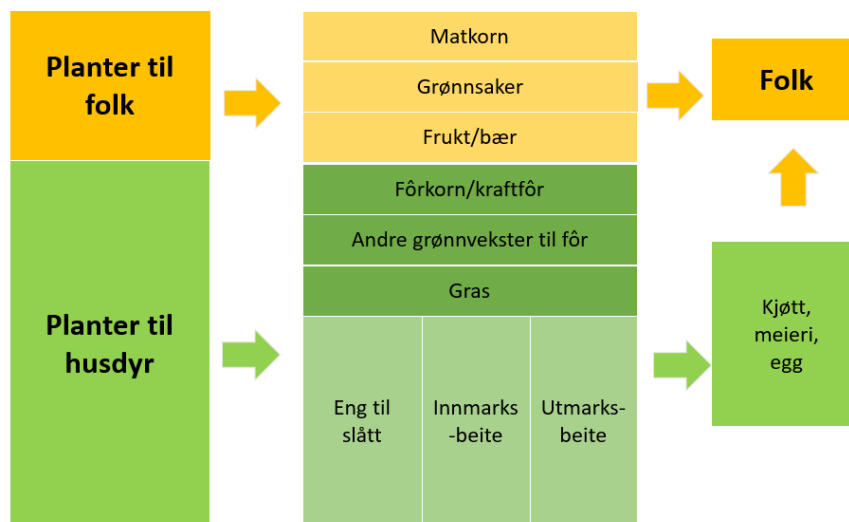
INNHold

Hva er sjølforsyning?.....	2
Hva betyr det å øke sjølforsyninga fra 40 til 50 prosent?.....	3
Hvorfor svekkes sjølforsyninga med dagens jordbrukspolitik?.....	7
Hvordan produsere mer planter i Norge?	9
Hvordan øke sjølforsyninga uten å få overproduksjon?	10
Andre faktorer som virker inn på sjølforsyninga	11
Tiltak for å øke sjølforsyninga til 50 prosent innen 2026	12

HVA ER SJØLFORSYNING?

Mennesker kan, enkelt fortalt, få mat fra planter og dyr på land, og fra planter og dyr i vann. Utgangspunktet for begge er fotosyntesen, som gjør at plantene kan vokse og legger grunnlaget for andre livsformer.

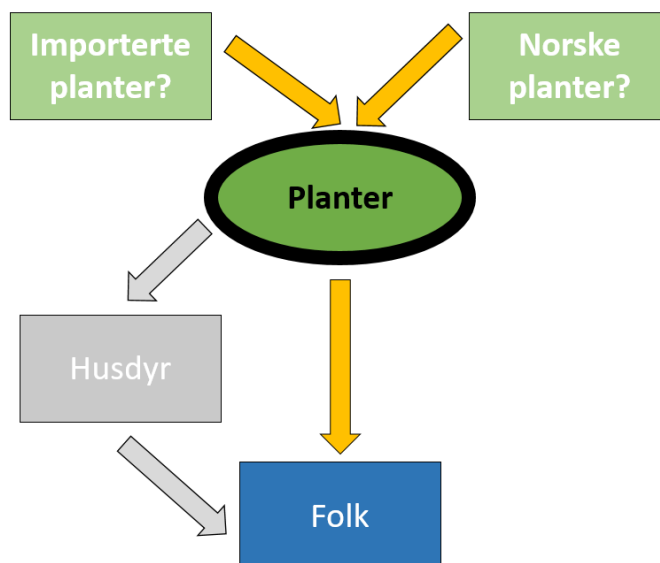
Når vi videre snakker om sjølforsyning av jordbruksmat, er det sentralt å forstå at dette handler om planter på land. Enten planter som mat til folk, slik som korn, frukt og grønnsaker, eller planter som fôr til dyr, slik som gras og korn, som så blir mat til folk i form av kjøtt, melk, egg eller andre produkter.

Figur 1: Planter og mat

Matproduksjon fra jordbruk handler om planter dyrket på land. Plantene som blir spist av folk og dyr i et land, kan dyrkes og høstes på eget areal eller importeres fra andre land. Sjølforsyninga bestemmes av hvor stor andel av plantene som kommer fra eget areal.

For husdyrproduksjonen er det altså ikke fjøsenes størrelse, mengden kjøtt eller dyrenes tilvekst som avgjør sjølforsyninga, men hvor plantene som dyrene fôres med kommer fra.

Figur 2: Sjølforsyning og planter

HVA BETYR DET Å ØKE SJØLFORSYNINGA FRA 40 TIL 50 PROSENT?

Stortingets flertallet har ved flere anledninger de siste årene vedtatt at sjølforsyningsgraden av norske jordbruksmatvarer, korrigert for import av fôrråvarer, skal økes til 50 prosent innen utløpet av 2026¹.

Sjølforsyning korrigert for importerte fôrråvarer beregnes i det omforente tallmaterialet fra Budsjettnemnda for Jordbruket (BFJ) i tallserien «Produsert i norsk jordbruk, på norske fôrråvarer». Ifølge NIBIO/BFJ er denne siste beregningen for sjølforsyning av jordbruksmat i Norge 39 prosent av kaloribehovet i 2021².

Det er mange forhold som virker inn på hvordan sjølforsyninga kan økes fra 40 til 50 prosent på norske fôrråvarer. I dette notatet legger vi til grunn samme kosthold og produksjonsform som i dag, men justerer folketallet for Statistisk sentralbyrå sine befolkningsframskrivinger fram til 2026³.

En økning av sjølforsyninga av jordbruksmat i Norge fra 40 til 50 prosent, korrigert for import av fôr, handler derfor om mengden planter til folk og dyr, og antallet mennesker i Norge.

¹ <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=75861>

² <https://www.NIBIO.no/tema/landbruksokonomi/selvforsyningsgrad-og-engrosforbruk>

³ Det legges til grunn SSB sitt befolkningsframskrivingsalternativ for «høy innvandring» fram til 2026. Dette tilsier at befolkningstallet i Norge blir rundt 5 630 000, en økning på om lag 200.000 personer fra 2022 til 2026. Innen utløpet av 2023 forventes det at antallet flyktninger fra krigen i Ukraina alene utgjør nær 90.000 personer.

<https://www.ssb.no/befolkning/befolkningsframskrivinger/statistikk/nasjonale-befolkningsframskrivinger>

Tabell 1: Befolkningsframskriving (Statistisk sentralbyrå)

År	2022	2026	Økning	%-endring
Befolkning	5 425 270	5 630 000	204 730	3,77%

Når vi legger til grunn at dagens planteproduksjon i Norge de siste årene i gjennomsnitt har gitt en sjølforsyning på 40 prosent til befolkningen, så innebærer målet om å øke sjølforsyninga fra norsk jordbruk til 50 prosent, korrigert for importert fôrråvare, at det må brukes om lag 25 prosent mer norske planter som mat til folk og fôr til husdyr.

- Til 50 prosent sjølforsyning fra 40 prosent: $(100/40*50) - 100 = 25$ prosent økning

Økt sjølforsyning i forhold til dagens situasjon betyr altså at planteproduksjonen av mat til folk og fôr til husdyra, må økes. Arealer og avlinger på fulldyrka jord, overflatedyrka jord, gjødsla beite, og beite på inn- og utmark må økes. Det må produseres mer planter til folk og dyr.

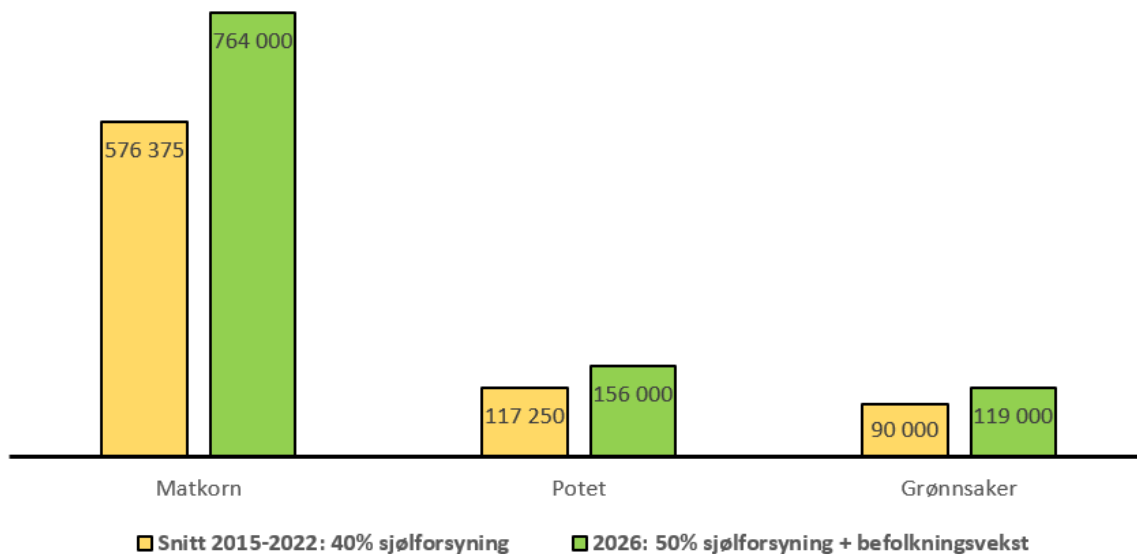
Det er en større diskusjon om hvilke planteproduksjoner i Norge som bør øke mest for å få mest mulig effekt på sjølforsyninga. Sjøl om vårt regnestykke legger til grunn en jevn økning på 25 prosent av alle planter, er det grunn til å presisere at økningen i planteproduksjonen bør differensieres etter hva som er status og potensiale for sjølforsyning for de ulike plantene.

Planter til folk:

En liten, men svært viktig, andel av det totale arealet som brukes til plantedyrking i norsk jordbruk, benyttes som matplanter til folk. De plantene som menneskene kan spise har stor betydning for sjølforsyninga.

I utregninga har vi tatt utgangspunkt i Totalkalkylen og brukt gjennomsnittstall for 2015-2022 for antallet dekar brukt til matkorn, potet og grønnsaker⁴. Dette arealet utgjør til sammen rundt 780 000 dekar.

⁴ Anslag 20% av kornarealet går til matkorn

Figur 3: Dekar planter som mat til folk

En økning til 50 prosent selvforsyning, korrigert for import av fôrråvarer og justert for en antatt befolkningsvekst fram mot 2026, innebærer en samla økning i arealet for matkorn, potet og grønnsaker på 255 000 dekar. Matkorn er den absolutt viktigste kilden til å økt selvforsyning i Norge, blant anna fordi denne gir mye energi per dekar, kan lagres og omsettes.

Planter til husdyr:

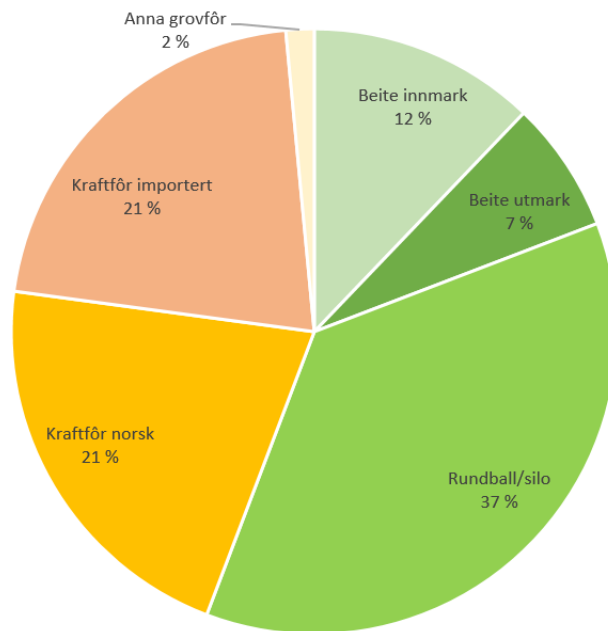
Mengden fôr til husdyr omregnes til antallet fôrenheter i Totalkalkylen fra NIBIO⁵. Dette er i hovedsak produksjonen av gras (silo/rundball), korn til kraftfôr, beite på innmark og beite i utmark i Norge.

I tillegg til de plantene som blir til det fôret som produseres i Norge, er det også en betydelig import av fôr, hovedsakelig råvarer til kraftfôr. Det er denne importen det skal korrigeres for når målet om 50 prosent selvforsyning, korrigert for import av fôrråvarer, skal legges til grunn.

Alle disse plantene er fôr til husdyrene, som i sum utgjør årlig om lag 4,5 milliarder fôrenheter Disse fôrenhetene blir blant anna til rundt 355.000 tonn kjøtt, 1, 5 milliarder liter melk og 74.000 tonn egg⁶

⁵ <https://www.NIBIO.no/tjenester/totalkalkylen-statistikk#groups/1951>

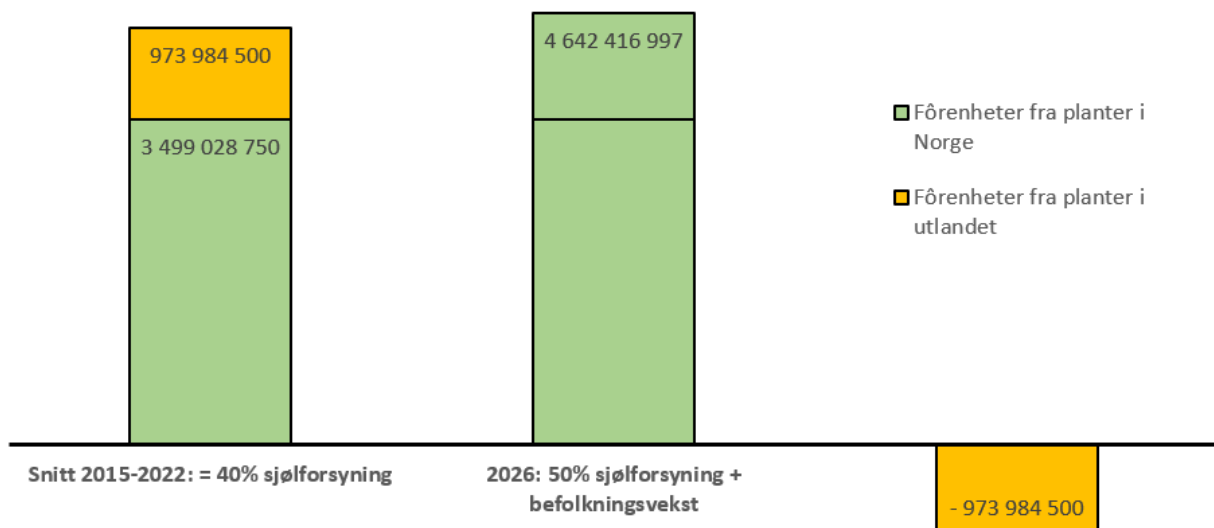
⁶ <https://www.NIBIO.no/tjenester/totalkalkylen-statistikk#groups>

Figur 4: Fôrgrunnlaget norsk husdyr (Totalkalkylen)

Antallet fôrenheter til husdyr varierer fra år til år. Det brukes derfor et gjennomsnitt i perioden 2015-2022 som utgangspunkt for den videre utregningen i dette notatet. Fôrenhetene fra import av kraftfôr trekkes ifra, mens befolkningsframskrivingen fram til 2026 legges til⁷.

Figuren under viser hvor mange fôrenheter fra planter i Norge, som trengs for å øke sjølforsyninga til 50 prosent i lys av befolkningsframskrivingene i 2026.

Figur 5: Behov for fôrenheter produsert i Norge for å øke sjølforsyninga

For å nå målet om 50 prosent sjølforsyning av jordbruksmat, korrigert for import av fôr, og justert for forventet befolkningsvekst i 2026, må mengden planter i Norge som brukes som fôr til husdyr øke fra 3,499 milliarder fôrenheter til 4,642 milliarder fôrenheter. Det er en økning på 1,143 milliarder fôrenheter.

Det betyr mer areal og bedre avlinger i produksjonen av gras til silo og rundballer, fôrkorn og andre grovfôrvekster. Det må i tillegg beites mer både i utmark og innmark.

Oppsummert innebærer økt sjølforsyning mer planter produsert i Norge, og mindre bruk av planter fra utlandet.

- Mer korn
- Mer gras
- Mer frukt og grønnsaker
- Mindre kraftfôr

HVORFOR SVEKES SJØLFORSYNINGA MED DAGENS JORDBRUKSPOLITIKK?

Dagens jordbrukspolitiske virkemidler og økonomisk stimulans gir en utvikling der både avlingsnivå og jordbruksareal over tid har blitt redusert. Målet har vært billig mat og mer effektiv produksjon. Konsekvensen av dette er at bruk av jord i marginale områder har gått ut av drift, og at import av mat og fôr har økt. Sjølforsyninga svekkes.

Det er nødvendig å erkjenne at Stortingets mål om økt sjølforsyning, korrigert for importert fôr, innebærer en helt annen kurs for norsk jordbruk. Det er ikke mulig å oppnå dette målet med mer penger til dagens jordbrukspolitiske virkemidler.

Det skal her pekes på fire virkemidler i dagens jordbrukspolitikk som medfører lavere sjølforsyning.

Lav lønnsomhet i produksjonen av norske planter: Målet om å øke sjølforsyninga i Norge må ses i nær sammenheng med det norske markedet for jordbruksprodukter. Alt dette handler om planter, enten i form av mat til folk (grønnsaker, frukt, bær, korn) eller som fôr til husdyr (gras, beite, korn til kraftfôr). Det betyr at når planteproduksjonen i Norge skal øke, må disse plantene, enten det er i form av mat eller fôr, kunne omsettes med lønnsomhet i markedet for jordbruksprodukter i Norge.

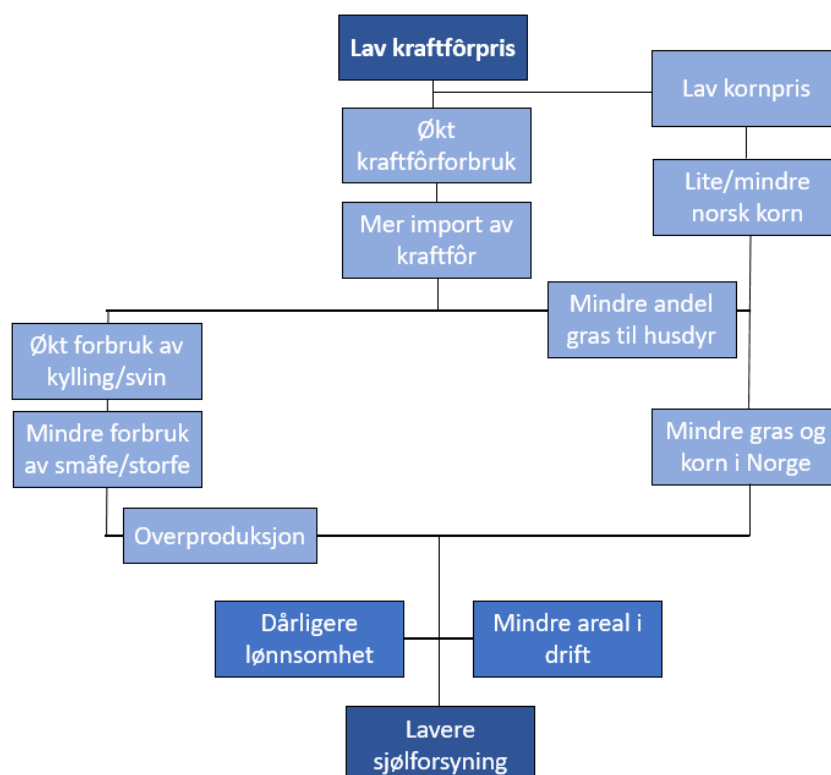
Særlig økonomien i kornproduksjonen er avgjørende. Økt norsk produksjon av korn til både mat og fôr er en sentral nøkkel til å nå målene om å øke selvforsyningsgraden. Å styrke

lønnsomheten i kornproduksjonen er et avgjørende tiltak for å opprettholde arbeidsdelingen i jordbruket, slik at arealene som er best egnet til korn- og grøntproduksjon er lønnsomme å bruke til det.

Økt planteproduksjon er i dag ikke lønnsomt nok når man ser på bytteforholdet mellom produksjonskostnader og produktpriser. Bedret lønnsomhet gjøres først og fremst gjennom bedre markedspris på produktene, det er dette som gir de nødvendige insentiver til økt plantedyrking.

Markedsprisen på produktene og kostnadene på innsatsfaktorene er viktigst for å avgjøre marginal lønnsomhet ved produksjonsøkninger/reduksjoner. Dette kan ikke løses med økende arealtilskudd. Fokuset må være mer på lønnsomhet og produktpris.

Subsidiering av kraftfôr: Gjennom jordbrukspolitikken brukes det betydelige summer av fellesskapets penger på å subsidiere korn til kraftfôr. Dette gir økt kraftfôrforbruk, større import, svekka konkurransekraft for norske arealer og mindre bruk av egne grasarealer. Krav om mer intensiv husdyrproduksjon fører også til mer bruk av kraftfôr også hos drøvtyggere. I sum betyr dette svekka sjølforsyning⁸.

Figur 6: Lav kraftfôrpris

⁸ Prisnedskrivning av korn til kraftfôr har de siste ti årene økt fra om lag 500 millioner til over to mrd kroner.

Tilskudd til volum: De aller fleste tilskudd i norsk jordbruk er knyttet til antall dyr, dekar eller produksjonsvolum, ikke til produksjonsmåte og mål til sjølforsyning. Tilskudd til volum i kombinasjon med subsidiering av kraftfôr bidrar til at det er for dårlig lønnsomhet i planteproduksjonen i forhold til volumproduksjon, særlig av husdyrprodukter.

Investeringspolitikk: Dagens investeringspolitikk er i for stor grad knytta opp mot volum og volumøkninger, og i for liten grad knytta opp mot potensialet for planteproduksjonen. Derfor svekkes i sum sjølforsyninga med at det gis investeringsstøtte til bygging av store fjøs, uten at det følger med nok egenprodusert fôr til dyra. Utviklingen de siste tiårene har vist at driftsøkonomien i næringa svekkes som følge av en investeringspolitikk som legger til rette for stor kapitalinnsats, behov for betydelige innkjøp av driftsmidler som energi, fôr og arbeidskraft.

HVORDAN PRODUSERE MER PLANTER I NORGE?

Økt sjølforsyning avhenger i første rekke av at det produseres mer gras og mer korn i Norge, og at det samtidig forbrukes mindre kraftfôr. Samtidig må det erkjennes at jordbruk er en næring. Prioriteringer i driften og ved investeringer gjøres ut ifra foretaksøkonomiske lønnsomhetsvurderinger.

Skal sjølforsyninga i Norge øke, ved at beitebruken og at arealet og avlinger på gras, korn, frukt og grønnsaker øker, må det være lønnsomt for den enkelte jordbruker. Da må planter i Norge bli mer lønnsomme å bruke både som fôr til dyr og mat til folk, enn importerte planter.

Basert på de grove anslagene som ligger til grunn for utregningene i dette notatet, vil en økning av sjølforsyninga fra 40 til 50 prosent, korrigert for import av fôrråvarer og justert for befolkningsframskrivinger til 2026, innebære følgende:

- Cirka 1 milliard flere fôrenheter til husdyra fra planter produsert i Norge (fôrkorn, gras, beite)
- Cirka 255 000 dekar mer med planter som mat til folk, i hovedsak matkorn
- Cirka 1 milliard færre fôrenheter til husdyra fra planter import fra utlandet (kraftfôr)

Dette er en endring som vil koste både i form av behov for investeringer og i løpende produksjon, fordi produksjonen av planter i Norge på kort sikt er dyrere enn å kjøpe mat og fôr fra utlandet.

Det betyr at de tiltak og tilpasninger som den enkelte jordbruker må gjøre for å øke sjølforsyninga, må gi en driftsøkonomisk lønnsomhet på sikt som er bedre enn alternativene. Økt sjølforsyning krever derfor store jordbrukspolitiske endringer for å bedre lønnsomheten i norske planter.

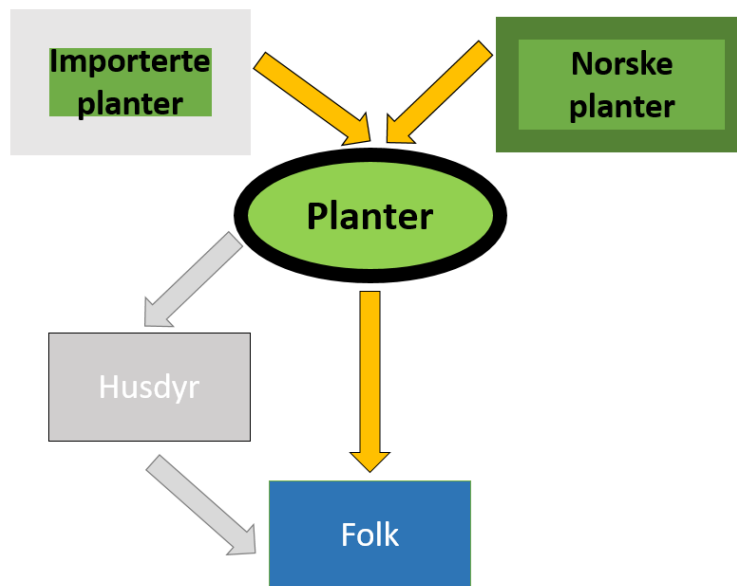
- Økt planteproduksjon må gjøres lønnsomt. Derfor er det sentralt å forstå bytteforholdet mellom produksjonskostnader og produktpriser, fordi det er dette som gir insentivet til økt plantedyrking. Bedret lønnsomhet gjøres først og fremst gjennom bedre markedspris på produktene. Markedsprisen på produktene og kostnadene på innsatsfaktorene er viktigst for å avgjøre marginal lønnsomhet ved produksjonsøkninger/reduksjoner. Det er derfor nødvendig å bedre tollvernet på sentrale produkter for å bedre produktpris og sikre mer lønnsomhet i drifta.
- I dagens situasjon trengs det rause støtteordninger for å gi insentiver til å investere i jord. Det er særlig behov for grøfting og istandsetting av tidligere dyrka jord. Nydyrking er også aktuelt. Satsene til slike tiltak må prioriteres og oppjusteres kraftig slik at det blir mer lønnsomt å investere i jord.
- Målet om økt sjølforsyning innebærer at det må bli mer lønnsomt å føre husdyrene med mer egenprodusert fôr, og mindre lønnsomt å føre med innkjøpt kraftfôr. Det er viktig å erkjenne at målet om økt sjølforsyning, ikke lar seg kombinere med fortsatt subsidiering av kraftfôr. Da blir det overproduksjon. Norske jordbruksarealer på inn- og utmark kan i hovedsak brukes til høsting og dyrking av gras. Alle husdyr kan spise korn. Derfor er det prisen på korn som fôr til husdyra som legger grunnlaget for verdien av graset. Lav kraftfôrpris gir lav verdi på graset. Høyere kraftfôrpris gir høyere verdi av graset. Økt sjølforsyning krever at planteproduksjonen særlig av gras og korn i Norge må økes. Da må verdien av plantene i Norge opp (korn/gras), i forhold til bytteverdien av importerte planter (kraftfôr).

HVORDAN ØKE SJØLFORSYNINGA UTEN Å FÅ OVERPRODUKSJON?

Økt sjølforsyning, gjennom mer planteproduksjon i Norge, henger tett sammen med inntekt for jordbruksarbeidet.

Det må være en markedsbalanse mellom tilbud og etterspørsel som sikrer lønnsom avsetning på produksjonen av planter. Målet om å øke sjølforsyninga i Norge må derfor ses i nær sammenheng med det norske markedet for jordbruksprodukter. Det betyr at når planteproduksjonen i Norge skal øke, må disse plantene, enten det er i form av mat eller fôr, kunne omsettes med lønnsomhet i markedet for jordbruksprodukter i Norge. Da kan ikke tilbudet av planter totalt sett gi et større volum av jordbruksprodukter enn det det er etterspørsel etter innenfor det norske markedet. Da blir det overproduksjon, og store utfordringer med å få lønnsom avsetning av produktene i markedet.

Summen av import av fôr og mat, og egenproduksjonen av fôr og mat, gir i dag stor fare for overproduksjon. Når vi fram mot 2026 skal øke planteproduksjonen i Norge, må vi samtidig redusere import av fôr og mat for å få markedsrom til disse ekstra norske plantene. Størstedelen av denne økningen i planteproduksjonen vil være fôr til husdyr. Derfor må det særlig reduseres import av planter som er fôrråvarer, hovedsakelig korn og proteinråvarer.

Figur 7: Overproduksjon og økt sjølforsyning

Det er tilsynelatende enighet om å legge til rette for større fôrproduksjon i Norge, men det er krefter i jordbruksnæringa som ikke støtter det nødvendige mottiltaket som er å redusere importen av fôr slik at disse plantene og denne økte sjølforsyninga kan finne lønnsom avsetning. Konsekvensen av økt sjølforsyning er at førseddelen til husdyra må endres, slik at de spiser mindre importert fôrråvare.

Dette er reelle interessemotsetninger. Realiteten er likefullt slik at økt sjølforsyning innebærer mer planteproduksjon til fôr og mat i Norge, og at det er helt avgjørende at importen av fôr fra utlandet reduseres slik at det ikke blir overproduksjon og påfølgende fall i lønnsomhet. Stikkordet her, er lønnsomheten mellom norske planter og import av planter.

Dette betyr at økt sjølforsyning, mer plantedyrking og bruk av mer jord i Norge, må gjøres lønnsom samtidig som det tilbys avbøtende tiltak for bøndene som de siste årene har investert store summer i store fjøs uten å ha tilstrekkelig tilgang på egenprodusert fôr.

ANDRE FAKTORER SOM VIRKER INN PÅ SJØLFORSYNINGA

I beregningen som er presentert i dette notatet, legges det til grunn samme kosthold og produksjonsform som i dag, men justerer for import av fôrråvarer og befolkningsframskrivinger fram til 2026. Det er dermed flere forhold og faktorer som kan påvirke sjølforsyninga som vi her ikke har berørt. Dette gjelder blant anna endringer i kosthold, matsvinn, nye dyrkingsmetoder og andre planter på grunn av for eksempel klimaendringer, eller reforhandling av handelsavtaler og importkvoter på jordbruksprodukter.

Vi har ikke anledning til å gå inn i alle disse spørsmålene, men skal her i korthet kommentere effektene av matsvinn og sjølforsyning.

Norge har sluttet seg til FNs mål om å halvere matsvinnet innen 2030. Arbeidet blir fulgt opp gjennom *Bransjeavtalen om reduksjon av matsvinn*, inngått av tolv bransjeorganisasjoner og fem departement i 2017. Det året var matsvinnet per person gjennom verdikjeden anslått til 85 kilo⁹. En halvering innebærer å få matsvinnet ned til 42,5 kilo per person innen 2030. Matsvinnet bør da være nede i 55,6 kilo i 2026.

Hvis vi forutsetter at norskandelen i matsvinnet er 40 prosent, slik som for maten som konsumeres, var det 34 kg norsk mat som ble kasta i 2017. I 2026 bør det være nede i 22,2 kilo. Gitt samme produksjonsvolum vil altså 11,8 kilo norsk mat per person som ble kasta i 2017, bli spist i 2026. I sum for hele befolkningen tilsvarer det 66 400 tonn mat som blir tilgjengelig uten at planteproduksjonen til mat og fôr trenger å økes. Denne maten utgjør omlag 2 prosent av nordmenns gjennomsnittlige matkonsum på et år, og kan bidra til økt sjølforsyning gjennom å erstatte tilsvarende mengde importert mat¹⁰.

TILTAK FOR Å ØKE SJØLFORSYNINGA TIL 50 PROSENT INNEN 2026

Per september 2023, har man tre statsbudsjett (2024, 2025, 2026) å gjennomføre en økning av sjølforsyninga fra 40 til 50 prosent, korrigerert for import av fôrråvarer og justert for befolkningsøkning.

Dette innebærer kort fortalt at det arealet som brukes til matplanter (korn, grønnsaker, frukt/bær) må økes med 255 000 dekar, og at mengden planter som brukes som fôr til husdyra må øke med om lag 1 milliard fôrenheter.

Tollvern

Det viktigste virkemiddelet for å nå målet om 50 prosent sjølforsyning, korrigerert for import av fôrråvarer, er bedre lønnsomhet på norske planter, og på de produkter som er basert på planter i Norge. Tollvernet må brukes slik at det bedrer lønnsomhetsforholdet mellom planteproduksjon på arealer i Norge i forhold til produkter basert på importert planteproduksjon.

I Stortingets innstilling S nr. 65 (1994-1995, «tilslutning til WTO-avtalen»): 2.1.2.3 Tollberegningsgrunnlaget, heter det: «I hvert enkelt tilfelle er det den tollsats som gir det høyeste tollbeløp ved innførsel som skal benyttes».

⁹ Regjeringen (2021). Hovedrapport 2020 – Bransjeavtale om reduksjon av matsvinn.

¹⁰ Summen av matvareforbruk i 2021 var 632 kilo, Utviklingen i norsk kosthold 2021 (Helsedirektoratet, 2022)

Tabell 2: Tollbeskyttelse

Produkt	Norsk pris kr/kg	Tollbeskyttelse		anvendt tollsats
		Kr-toll kr/kg	Prosenttoll kr/kg	
Korn				
Mathvete	3,57	2,13	10,41	
Fôrhvete	2,91	2,13	9,84	
Havre	2,83	1,74	8,12	
Bygg	2,70	1,52	5,59	
Potet/grønnsaker				
Tidligpotet	8,98	2,17	16,12	
Lagringpotet	5,70	1,12	8,17	
Gulrot	12,46	2,61	6,60	
Gulrot	11,15	1,15	3,28	
Epler	20,99	4,83	26,87	
Kål	8,28	1,71	6,80	
Meierivarer				
Konsummelk	U.off	4,46	35,76	
Faste oster, Gouda engros	U.off	27,15	115,07	
Yoghurt Naturell	U.off	8,45	84,85	
Storfe				
Helt slakt, fersk	78,30	32,28	130,09	
Indrefilet	U.off	119,01	458,06	
Kjøttdeig	U.off	119,01	131,74	
Lam				
Hele slakt, fersk	82,00	32,49	305,21	
Lammelår	U.off	85,27	336,37	
Svin				
Hel slakt (fersk)	45,00	24,64	73,97	
Svin indrefilet	U.off	64,96	168,08	
Kylling				
Kylling (hele/halve slakt, fersk)	29,75	48,40	103,74	
Bryst, fersk	U.off	101,63	143,05	
Egg				
Egg (hønseegg)	24,00	12,59	46,29	

Kilde: Landbruksdirektoratet, 2023

Tabellen viser at det ikke er slik i dag at «den tollsats som gir det høyeste tollbeløp ved innførsel» benyttes der det er anledning til dette. Handlingsrommet i tollvernet for jordbruk må praktiseres slik fra norsk side at produsentprisene kan bedres og at flere planter og mer jord i Norge brukes slik at sjølforsyninga økes.

Avgift på importert proteinråvare

Det er i dag lav/ingen toll på import av protein som fôrråvare til husdyrfôr. Norske husdyrbruk benytter ca. 1/3 av total norsk proteinimport, om lag 200 000 tonn per år. Høyere proteinpris gjennom en avgift på proteinimport vil føre til lavere proteinandel i kraftfôret når prisrelasjonen endres slik at verdien av fôrkorn og egenproduserte fôrenheter blir større i forhold til proteinimport.

Det er politisk fastsatte priser på råvarer som inngår i produksjonen av kraftfôr. Prisrelasjonen mellom soyamel og fôrkorn (bygg) i Norge har de siste årene ligget på 1,5,

altså at prisen på soyamel har vært om lag 50 % høyere enn fôrkorn. På verdensmarkedet har denne prisrelasjonen normalt ligget mellom 2 og 3 de siste 20 årene. En avgift på importert protein kunne tatt utgangspunkt i en slik prisrelasjon. Gjeldende referansepris på soya i Norge er 4,79 og prisen på bygg er 4,06. I tillegg kommer fratrukk med prisnedskrivning på korn til kraftfôr.

Prisnedskrivning på korn til kraftfôr

Prisnedskrivning av korn til kraftfôr har de siste ti årene økt fra om lag 500 millioner til over to milliarder kroner årlig. Dette kan ikke fortsette. Ordningen var opprinnelig tiltenkt for å hindre at egenprodusert korn ble brukt til kraftfôr, fordi det ville føre til at husdyrholdet konsentreres i de områder det er mulig å dyrke korn. I dag fungerer ordningen i stor grad som en kraftfôrsubsidie for å holde økonomien oppe i produksjon av kylling, svin og melk uten å øke prisuttaket i markedet. Ordningen bidrar i vesentlig grad til at kraftfôrforbruket er jevnt økende, at verdien av planter i Norge reduseres og at sjølforsyninga er lav.

Økt sjølforsyning handler om at flere planter i Norge skal brukes til mat og fôr. Da må disse plantene være lønnsomme i forhold til importerte planter. Grasproduksjon må bli mer lønnsomt i forhold til kraftfôr, uten at det totale produksjonsvolumet nødvendigvis økes. Da kan man ikke samtidig stimulere til større nasjonal fôrproduksjon og import av fôr.

Tilskuddet til prisnedskrivning av korn til kraftfôr i dagens omfang hindrer målet om økt sjølforsyning, og må derfor reduseres over de neste årene til det nivået som er nødvendig for å ivareta kanaliseringspolitikken. Midlene må omdisponeres for å gjøre produksjonen av gras mer lønnsom. Med et dyrere kraftfôr vil den relative verdien av graset styrke seg vesentlig, og denne økte verdien gir insentiv til å dyrke bedre grovfôr (planter i Norge) og levere mjølk og kjøtt basert på mindre kraftfôr (importerte planter).

Prisnedskrivning utover det nivået som er nødvendig for å ivareta hensynet til kanaliseringspolitikken er å betrakte som prisnedskrivning av produktpris til forbruker særlig på kylling og svin, men også på melk. Dette har vært brukt som et virkemiddel til å kunne holde økonomi i denne type produksjon uten å øke prisuttaket i markedet. Altså er det mer et virkemiddel til å holde prisene i butikk i nede, enn et landbrukspolitisk virkemiddel. Det kan ha sine gode grunner, bl.a. fordi tollsystemet ikke gjør det mulig å ta ut høyere produktpris, eller at hensynet til forbrukerens samlede matutgifter gjør at det ikke kan økes. Dersom formålet er lave priser til forbruker, må man bruke andre måter å gjøre dette på.

Tilskudd til drenering

God drenering er nødvendig for en stabil og høy planteproduksjon på de ulike arealene i drift. Det er et betydelig behov for å drenere jordbruksarealer i Norge¹¹. Basert på tall fra Landbrukstellinga i 2010, anslo NIBIO at om lag åtte prosent av jordbruksarealet, eller 812 000 dekar jordbruksjord, den gang kunne karakteriseres som dårlig drenert. Det er rimelig å anta at andelen og mengden dårlig drenert jord er høyere i dag.

Med dagens tilskudd til drenering/grøfting med en fast sats pr dekar på 4 000 kroner, vil det være mest lønnsomt å grøfte de mest lettdrevne arealene, mens arealer med mye stein, stort behov for avskjæringsgrøfter, sprenging, svært vassjukt arealer m.m. er så kostbare at dette tilskuddet ikke har utløsende effekt. Økt planteproduksjon i Norge, gjennom mer jord i drift og økte avlinger, avhenger av at tilskuddet til drenering/grøfting er utformet slik at det har utløsende effekt på mer marginale arealer. Med dagens situasjon med stramt arbeidsmarked, økte priser på innsatsfaktorene til grøfting samt et generelt svakt bytteforhold mellom graskostnader til produksjonsdyr og pris på produkt, trengs det svært sterke insentiver for å gjøre grøfting til en lønnsom investering.

Det er derfor nødvendig i et begrenset tidsrom, at tilskuddet til drenering/grøfting settes til 75 prosent av kostnadsoverslaget.

Tilskudd til istandsetting av tidligere dyrka arealer

NIBIO har klassifisert rundt 1,5 millioner dekar jordbruksjord (fulldyrka, overflatedyrka, innmarksbeite) som mulig ute av drift¹². Alle disse arealene har betydelig potensial for gras og korndyrking som igjen gir mer vinterfôr som igjen gir muligheter for større utnytting av utmarksressurser.

Det vil i mange sammenhenger være behov for infrastruktur som for eksempel driftsveier, drenering, broer, mm. som er relativt kostbart sett mot den økonomiske verdien plantene på disse arealene gir for den enkelte gardbruker. Derfor må en slik støtte til istandsetting av tidligere dyrka jord legge et beredskaps- og sjølforsyningsperspektiv til grunn, noe som gir arealet høyere verdi enn kun den økonomiske verdien av plantene..

Det er viktig at et tilskudd til istandsetting av tidligere dyrka jord har utløsende effekt, og bør derfor settes til 75 prosent av kostnadsoverslag.

¹¹ NIBIO rapport, vol.6 nr. 6 2020: Drenering og klimagassutslipp. Virkning av drenering på lystgassutslipp og lønnsomhet, dreneringsbehov og tiltaksanalyse

¹² <https://NIBIO.no/tema/jord/arealressurser/andre-kart/jordbruksareal-som-kan-vaere-ute-av-drift>

Kalking

Kalking er viktig tiltak for å øke avlingene, gjennom å øke pH i jorda til et nivå som er gunstig for tilgjengeligheten av næringsstoffene plantene trenger. Kalking vil være et raskt tiltak for å få opp bedre sjølforsyningen. Strengt tatt burde økonomien i næringa være så god og tilføre nok likviditet samt et godt nok bytteforhold i forhold til verdien på planten i forhold til produktpris, at det ikke skulle være behov for noe tilskudd for å ta optimale avlinger ved å tilføre nok kalk. Dessverre er det ikke slik.

Som et tidsavgrenset tiltak for å få raskt effekt på avlingsnivået, foreslås derfor tilskudd til kalking. Dette kan legges som en egen ordning under Landbrukets utviklingsfond (LUF) der hele beløpet blir refundert mot fremvist faktura på kalking, samt kontroll opp mot behovet i gjødselplan. Dette er et raskt og lite byråkratisk samt effektivt virkemiddel for å styrke sjølforsyninga.

Jordleie

Andelen leiejord på landsbasis utgjør nesten 50 prosent av det totale jordbruksarealet¹³. Sjøl om det er krav i Jordlova til leiekontrakter ved jordleie, er det i dag stor variasjon på hvor godt dette følges opp av jordeier og jordleier, og hvor strengt det håndheves av kommunene. Uklare leieforhold og den totale mengden leieareal gjør lite forutsigbart å investere i grøfting, istandsetting, kalking eller andre kostbare tiltak for å øke planteproduksjonen.

Det er nødvendig med forutsigbarhet for å gjennomføre de tiltakene som her er foreslått for å øke planteproduksjonen i Norge. Usikkerheten rundt leiejord, må løses ved at det stilles krav til digitale jordleiekontrakter med ti års varighet.

Beite

Drøvtyggere kan utnytte energien i mange av de plantene som gir lite energi- og næringsopptak for mennesker. Ifølge NIBIO er 45 prosent av landarealet i Norge dekt av planter som kan være nyttbart beite til husdyr, tamrein og hjortevilt (Rekdal & Angeloff, 2021). Det anslås at langt under halvparten av dette arealet og disse plantene brukes i dag. Beregningene fra NIBIO viser at beitepotensialet på planter i utmarka totalt kan ligge på rundt 800 millioner fôrenheter årlig. Ifølge Totalkalkylen tilsvarer beiteopptaket i fjell og utmark årlig bare rundt 300 millioner fôrenheter.

For å øke sjølforsyninga, må det altså dyrkes og høstes langt flere fôrenheter til husdyra fra planter i Norge. Mer bruk av planter i Norge gjennom mer beite, både flere dyr og lengre

¹³ <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/jordbruk/artikler/naer-halvparten-av-alt-jordbruksareal-i-drift-er-leid-areal>

beitetid på inn- og utmark, er helt avgjørende. På kort sikt, er det viktigste tiltaket å legge til rette for betydelig flere kastrater av storfe på beite.

Ulike tilskuddsordninger målretta til kastrater, beitedøgn, gjerding og setring må vurderes. Men det er også helt avgjørende at disse plantene som skal høstes ved økt bruk av beite, særlig i utmark, er lønnsomme å bruke som fôr til husdyra. Særlig i forhold til importerte fôrplanter.

Teigtilskudd

Dagens soner for arealtilskudd er for upresise. De fanger i for liten grad opp forskjeller i de faktiske dyrkingsforholdene og kompensere ikke godt nok for driftsulemper. Det trengs derfor et nytt og bedre verktøy for å målrette virkemidlene mot økt norsk planteproduksjon for å nå målet om økt selvforsyning.

Med dagens kartgrunnlag er det mulig å vurdere hver enkelt gård med tanke på størrelse, arrondering, helning, klima og andre forhold som påvirker produksjonsforholdene¹⁴. Et tilskuddssystem basert på kartdata vil også forenkle en rekke andre arbeidsprosesser mellom myndigheter og jordbruket. For eksempel vil arbeid knyttet til avlingserstatning og arealplanlegging i kommuner og fylkeskommuner. Omlegging til nytt system for tilskudd må sikre at midlene går til den som driver jorda og produserer mat og fôr, og ikke til den som er leier ut jorda.

Det foreslås at Landbruksdirektoratet og NIBIO får i oppdrag å skissere en løsning for et kartbasert arealtilskudd på teig- eller skiftenivå, basert på dagens tilgjengelige data. Forslaget til tilskuddsutforming skal ta høyde for at en på sikt kan videreutvikle tilskuddet med flere parametere. Nibio har allerede omtalt kartbasert arealtilskudd: [NIBIO-forsker: - Teknisk mulig med kartbasert arealtilskudd | Norsk Bonde- og Småbrukarlag \(smabrukarlaget.no\)](#)

Kraftfôrrabatt

En gjennomgående høy pris på importerte planter (kraftfôr) er nødvendig for å få bedre lønnsomhet i planter fra Norge. Dette betyr at det må bli mer lønnsomt å benytte mer gras, og mindre lønnsomt å bruke mye kraftfôr til husdyr.

Bedre kornpris og dyrere kraftfôr har selvsagt konsekvenser. Økt kraftfôrpris vil gi økte kostnader, men bare dersom forbruket av kraftfôr er det samme som i dag. Poenget er å få ned kraftfôrforbruket for å øke sjølforsyninga. Det vil gi reduserte utgifter til kraftfôr for den enkelte bonde samtidig som kraftfôret erstattes av gras og annet fôr fra egne arealer. Den

¹⁴ Når det gjelder jordsmonn er det lite dekning av jordsmonnkart utenfor leirjordsområdene på Østlandet og Trøndelag, samt Jæren, men også i disse områdene er den del marginale områder utelatt. Med dagens tempo på om lag 100 km² jordbruksareal i året vil det ta 38 år før NIBIO er ferdig med kartleggingen.

som ikke reduserer kraftfôrforbruket får selvsagt økte kostnader med økt kraftfôrpris, men dette er jo også poenget.

Noe kraftfôr er nødvendig og fornuftig. En gjennomgående høy kraftfôrpris er i seg selv en økonomisk demper på å øke dette forbruket for mye. Ordningen med kraftfôrrabatt kan ta utgangspunkt i antatt og anbefalt kraftfôrforbruk per dyr per bruk, utbetalt som et tilskudd. Desto mindre kraftfôr som brukes, desto mer ville sitter bonden igjen med av tilskuddet.

Beitedøgn

Økt sjølforsyning krever at flere planter og mer areal i Norge blir lønnsomme i drift. Beiting i marginale områder er en kostnadseffektiv måte å øke sjølforsyninga ettersom beiteområdene ofte har lavest arealverdi. Når beiting i marginale områder gjøres mer lønnsomt, så styrker det også lønnsomheten på øvrige arealer.

For å sikre effektiv og transparent bruk av statlige midler bør ny teknologi anvendes. Dette kan gjøres ved å definere marginalt ulønnsomme arealer i digitale kart, og at det settes en kr-sats per beitedøgn. GPS-posisjonen til beitedyrene kan kobles mot digitale kart.

Gjerdehold

Aktivt gjerdehold er en av flere forutsetninger for å øke bruken av utmarksbeite. Sviktende praktisering av gjerdeplikten vil føre til lokale konflikter i næringa og bidra til redusert beitebruk. NBS er åpen for å innføre et tilskudd til gjerdehold slik det er innført i konflikten mellom områder med husdyrhold og tamreindrift.

Prioriterte rovviltområder

NIBIO har kalkulert med at 54% av utmarka i Norge er prioriterte yngleområder for freda rovvilt. Sjøl om Stortinget i både 2004 og 2011 formulerte mål om beitebruk også i prioriterte rovviltområder, så opplever beitebrukere å få svekka beiteretten sin og neste generasjon kommer ikke til å overta beitebruken. I mange rovviltområder vil også dyrkamarka gå ut av drift når beitedyra må vike for freda rovvilt.

Sjølforsyningstilskudd

Forslaget er et nytt tilskudd der sats som utbetales er basert på forholdet mellom normert produksjonsvolum og mengden innkjøpt kraftfôr per bruk. Dette er informasjon som finnes på org.nr. Man vet hvor mye kraftfôr som er brukt i produksjonen, og man vet hvor mye kg melk og kjøtt som er produsert. Det er da mulig å gjennom ulike modeller og avgrensninger

å belønne mest mulig andel av egenprodusert fôr som er brukt i fôrrasjonen opp mot produksjonsvolum.

Dette tilskuddet vil også fungere som et produksjonsreguleringsverktøy. Ved utsikter for overproduksjon kan man gi ekstra tilskudd til høy grasandel. Og dermed få redusert volum med lavere kraftforbruk.